

USZKIEWICZ ERIK

Mit (nem) mutatnak a számok?

A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport tagjai¹ arra vállalkoztak, hogy a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos jogalkotói és jogalkalmazói anomáliákat a *Belügyi Szemle* olvasói elé tárják. Ez az írás arra tesz kísérletet, hogy röviden bemutassa az e bűncselekményekkel kapcsolatos hazai kutatási és statisztikai adatokat, valamint hogy szóljon a nagymértékű latencia okairól és következményeiről.

Első lépésként, ha összehasonlításképp egymás mellé helyezjük a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos magyarországi és nemzetközi hivatalos statisztikai adatokat², arra a következtetésre is juthatunk, hogy e kriminális magatartások száma hazánkban elhanyagolhatóan csekély (*1. és 2. számú táblázat*).

Optimista olvasattal arra a következtetésre is juthatnánk, hogy Magyarország esetében marginális jelentőségű kérdésről van szó, amely az össz-bűncselekményszámnak elhanyagolhatóan csekély részét teszi ki. Ha azonban gyors pillantást vetünk néhány más vizsgálat eredményére, akkor egyértelművé válik, hogy a valóság korántsem fest ilyen derűs képet.

Elsőként a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatóintézetének az Egyenlő Bánásmód Hatóság megbízásából készített jogtudatvizs-

1. számú táblázat

Hivatalosan ismertté vált ügyek Magyarországon

Év	Közösség tagja elleni erőszak (174/B §)	Közösség elleni izgatás (269. §)
2008	9	5
2009	12	11
2010	19	8
2011	35	6
2012	36	5

Forrás: Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészégi Büntügyi Statisztika (ENYÜBS).

¹ <http://gyulotellen.hu/munkacsoport>

² A statisztikai adatok helyes értelmezéséhez szükséges módszertani szempontból hangsúlyozni, hogy míg a magyar adatok a regisztrált bűncselekmények számát, addig a nemzetközi adatok a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatban induló eljárások volumenét mutatják.

2. számú táblázat

A hivatalosan indult eljárások száma néhány európai országban

	Eljárások száma (2008)
Egyesült Királyság	46 300
Németország	31 801
Egyesült Államok	7 783
Svédország	5 895
Hollandia	2 238
Románia	59

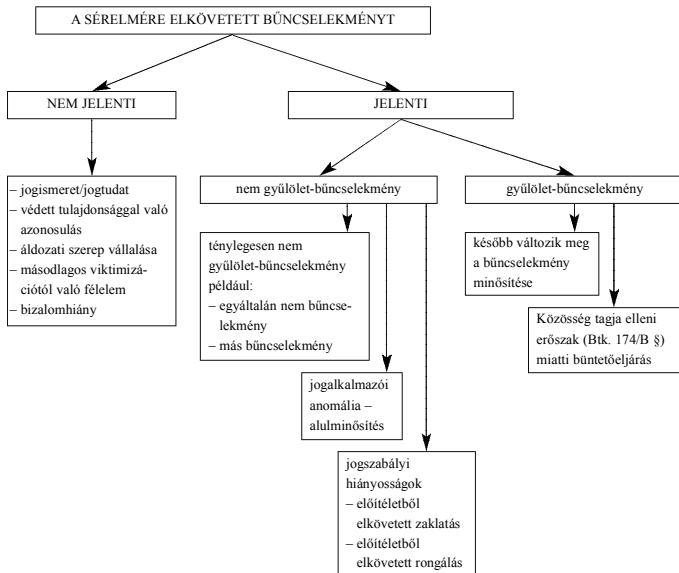
Források: Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents And Responses – Annual Report for 2008. OSCE ODIHIR, November 2009.; Politieberaden: Poldis. Criminaliteitsbeeld discriminatie, July 2010.; 2008 Hate Crime Statistics. Federal Bureau of Investigation, November 2009.; Politisch motivierte Kriminalität im Jahr 2009. Bundesministerium des Innern, 23 March 2010.

gálat eredményeire érdemes utalni³. A kutatás során a megkérdezettek tizenkét százaléka válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy élete folyamán valaha érte már súlyos sérelem, erőszakos támadás vagy zaklatás valamilyen tulajdonsága miatt. A sérelmek leggyakrabban szóbeli zaklatás formáját öltötték, de a sérelem megnyilvánulásának formái között – a sérelmet elszenvedők arányának megfelelően – a tettleges bántalmazás és az erőszakkal fenyegetés is (azonos aránnyal) az ötödik helyen szerepelt. A minta tagjai közül az erőszakos támadást, sérelmet elszenvedők alig tettek hivatalos panaszt. A panasztétel elmulasztását a következő okokkal magyarázták:

- senki sem tud rajtuk segíteni;
- nem tudják, pontosan kihez fordulhatnak;
- a történetet utólag bagatellizálták, sérelmüket az áldozatok később a valószínűségeknél kisebbként detektálták (*ábra*).

Ez a kutatás is azt bizonyította, amit mindennapi tapasztalásaink és érzeteink is sugallnak: a sokoldalúan, rendkívül erőteljesen és differenciáltan előítéletes magyar társadalomban jelen van az előítéletes gondolkodás és a diszkri-

³ Az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos jogtudatosság növekedésének mértéke – fókuszban a nők, a romák, a fogyatékos és az LMBT emberek. Kutatási zárójelentés. Budapest, 2011. április 30., 48. o.

minatív magatartásra való hajlandóság. E magatartási formák minősített esetének tekinthetjük a gyűlölet-bűncselekményeket is.

Akkor mégis mi az oka annak, hogy ilyen alacsony számban találkozunk velük a hivatalos statisztikákban? A következőkben ezen okok feltárása kerül a vizsgálódás fókuszába.

Első lépésként az állampolgároknak fel kell ismerniük, ha valamely jogszabályban garantált jogukat sérelem érte, vagy a sérelem közvetlen veszélye áll fenn. Ez kettős tudást feltételez: egyrészt azt, hogy az egyén tisztában van azzal, az adott releváns életviszonyt valamely jogi norma rendezi, másrészt feltételezi, hogy ismeri annak tartalmát is („törvény ismertsége” és „normatudás”³⁴). Ezt nevezzük *jogismeretnek*. Az egyénnek tehát ismernie kell, vagy legalábbis feltéte-

³⁴ Bencze Máttyás – Vinnai Edina (szerk.): Jogszociológiai előadások. Egyetemi jegyzet. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2012, 15. o. http://www.uni-miskolc.hu/~wwwjuris/JOGSZOCIOLOGIA_EA_EGYBEN.pdf

Ha érte sérelem, mi volt ennek az oka?

leznie kell tudni, hogy a norma szövege és ekként a kívánatos magatartás, valamint az életényállás között ellentmondás feszül. Ez erőszakos bűncselekmények esetében viszonylag egyértelmű. Mindazonáltal a jogsegélyvel is foglalkozó jogászok tapasztalatai és visszajelzései szerint a legtöbb esetben a nyomozó hatóság csak abban az esetben jegyzőkönyvezi az előítélet-motívumot és a gyűlölet-bűncselekmény gyanúját, ha azt a sértett vagy képviselője kifejezetten kéri. Ez a tudás az állampolgárok széles körét tekintve már korántsem evidencia. Egy európai felmérés szerint „*a megkérdezett kisebbségek 57 százaléka nyilatkozott úgy, hogy tudomása szerint nem létezik olyan jogszabály, illetve nem hallott még olyan jogszabályról, amely tiltaná a hátrányos megkülönböztetést*” a foglalkoztatás, a lakhatás és a szolgáltatásokhoz és árucikkekhez való hozzáférés területén.⁵ Valószínűleg a büntetőjogi szabályozással kapcsolatos jogismeret szintje sem jobb. A diszkrimináció – mint káros és nemkívánatos magatartás – veszélyének leginkább kitett kisebbségi csoportokhoz tartozó egyének sincsenek tehát tisztában azzal, hogy van olyan jogszabály, amely tiltja a hátrányos megkülönböztetést, vagy súlyosabban minősíti az előítélet motiválta bűncselekmények elkövetését. A jog használatában megmutakozó egyenlőtlenségi viszonyok egyik oka tehát az, hogy a norma címzettjeinek jelentős tömege nem ismeri sem a jogszabályt, sem annak tartalmát.

Szinte már közhelyszerűen kezelt tétel, hogy a jogismeret szintje számos tényező függvényében változhat és változik. Ilyen egyebek között az iskolai végzettség, a lakóhely, az életkor, a jövedelmi és vagyoni körülmények, a közélet általános viszonyai iránti érdeklődés, de jogáganként is jelentős eltérést mutatnak a jogismeret-kutatások. Mindezen szempontok közül az a leginkább elgon-

⁵ http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/EU-MIDIS_RIGHTS_AWARENESS_EN.PDF

dolgozókat, hogy a társadalmi státus süllyedésével, a jövedelmi és vagyoni feltételek romlásával csökken a jogismeret szintje, vagyis több dimenzió alapján is komplex egyenlőtlenségi viszonyok alakulnak ki. *A jog használatában megmutatózó egyenlőtlenségi viszonyok egyik oka tehát az, hogy a norma címzettjeinek jelentős tömege nem ismeri sem a jogszabályt, sem annak tartalmát, ekként jelentős számú cselekményt nem gyűlölet-bűncselekményként jeleznek.*

A jogosultság-forradalom optimistái azzal sem számolnak, hogy az egyéni jog- és igényérvényesítés terhei legnagyobb részét magára a cselekvő egyénre hárulnak. Ezek a terhek komplex erőforrásokat igényelnek és emésztnek fel, valamint egyes esetekben az érzelmi involválódás miatt emocionálisan is megterhelők az egyén számára. E terhek egyike az *áldozati szerep vállalása*. Ez nemcsak érzelmi kérdésként jelentkezhet, vagyis az áldozattá válással együtt járó lelki megrázkódtatás vállalásával, de a témánk szempontjából releváns esetek jelentős részében megkívánja egy meghatározott identitással való azonosulás szükségességét, szélsőséges esetben a stigmatizációval járó következmények elfogadását és vállalását. Az individuális jogsérelem jelzése sok esetben megkövetel ugyanis egy csoporttal való azonosulást vagy az egyén csoporttagként való azonosítását. A viktimológiai kutatások rendre azt igazolják, hogy a sérelmet elszenvedett individuumok az esetek jelentős részében nem jelentik az arra hivatott szervezetnek, hogy jogaikat sérelem érte. Ennek egyik eredője bizonyosan az előbbieken említett jelenség. Az ENSZ 2000-es általános sértetté válási felmérése⁶ szerint a megkérdezettek hatvanhét százaléka vált bűncselekmény áldozatává a megkérdezése előtti öt éven belül, miközben a sértetteknek mindössze negyvenhat százaléka tett feljelentést. Az előítélet motiválta gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó kutatások eredményei még rosszabb értékeket mutatnak. A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos áldozattá válási kérdőív tanúságai szerint 1674 válaszadó közül 15,6 százalékot ért már életében szexuális irányultságával vagy nemi identitásával összefüggésben erőszakos támadás, 4,4 százalékukat az elmúlt tizenkét hónapban. A transzneműek elleni erőszak szintje még ennél is magasabb: 26,2 százalékukat élete, 11,7 százalékukat az elmúlt egy évben érte erőszakos támadás. Az áldozatok mindössze 13,4 százaléka jelentette az esetet a rendőrségnek. Az elkövetők felelősségre vonására az esetek töredékében, mindössze négy esetben került sor.⁷

⁶ A felmérést 2000-ben, Budapesten, 1513 telefonos interjú felvételével készítették. A kutatás eredményeire lásd: Kelemen László: Miként vélekedünk a jogról? Line Design Kiadó, Budapest, 2010, 54–55. o.
⁷ A Háttér Társaság a Melegekért és az MTA Szociológiai Kutatóintézetének 2010-es, a magyarországi leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű embereket megcélzó adatfelvétele.
<http://www.hatter.hu/kiadvanyaink/osce-hatecrime-2010>

Abban, hogy az érintettek gyakorta nem hozzák a megfelelő hatóság tudomására jogsérelmüket, nyilván további szerepet játszanak az érzelmeik, a korábbi tapasztalataik vagy az informális információik és a hatóságok iránti bizalmatlanságuk. Ebben a körben kiemelt szerepe van a *másodlagos viktimizációtól való félelemnek*, vagyis az elszenvedett sérelmek újra átélésének. Ennek könnyebbé tételében segíthet a támogató környezet, amelyet civil szervezetek éppúgy megteremthetnek, mint például áldozatsegítő szolgálatok. Jelentős romboló hatása lehet azonban az eljárás elidegenítő, ellenséges, esetenként megalázó, sőt kirekesztő jellegének. Noha a jogállam működtetőire vonatkozó elvárásaink még kiemelkedőbbek kell hogy legyenek, a jogalkalmazó szervek eljárásai alkalmanként alkalmasak arra, hogy elriasszák a sérelmet szenvedett állampolgárt attól, hogy ügyének igazat szerezzen. Az eljárások elidegenítő hatásának egyik legszemléletesebb igazolása, hogy az állampolgárok gyakran érzik magukat csupán az eljárás tárgyának és nem alakító, szerves alanyának, vagyis gyakran az a megalapozott képzetük keletkezik, hogy csupán kívülálló megfigyelői a történéseknek. Jóval súlyosabb a helyzet akkor, ha az érintett fél a hatóságok nem megfelelő eljárását, még rosszabb esetben diszkriminációt kénytelen elszenvedni. Sajnálatos módon alkalmanként a nyomozó hatósági munka része a kisebbségi csoportokra vonatkozó előítéletes attitűd és diszkriminatív viselkedés.

Szinte determináló hatása van a közintézmények, a közhatalom reprezentánsai iránti bizalom szintjének. A magyar társadalom alapvetően bizalmatlan.⁸ Ez a magánszemélyek egymás közötti viszonyaiban is kimutatható, de megnyilvánul a közintézményekre vonatkozóan is. A bizalmatlanság éppúgy fennáll a rendőrség, mint a demokratikus jogállam más intézményei tekintetében. Egy 2010-es felmérés eredményei lehangoló képet festenek a jelenségről, elsősorban azért, mert arra engednek következtetni, hogy a bizalmatlanság apátiával, lemondással és az állami mechanizmusok elleni hatástalanság érzésével párosul. Az országos reprezentatív mintán felvett adatok közül az igazságszolgáltatás elfogadottságával kapcsolatos kérdésekre adott válaszok alapján alapvetően a következő attitűdök domináltak: szkepticizmus, bizalmatlanság, negatív értékelés, az igazságosság iránti erős vágygal szemben álló jogszerűség, direkt befolyásoltság és az egyenlőség követelményének hiánya. Ezek a magyar társadalomnak az igazságszolgáltatással kapcsolatos meggyőződései. *Demokratikus jogállami működési feltételek és keretek kö-*

---

⁸ Lásd általában Chikán Attila – Cserne Péter – Fleck Zoltán – Györfly Dóra – Muraközy László – Tóth Gábor Attila – Tóth István György: A bizalmatlanság hálójában. A magyar beteg. Corvina Kiadó, Budapest, 2012.

zött elengedhetetlen, hogy az állampolgárok a jogaik és szabadságaik örét és garanciáját lássák a rendőrből és az igazságszolgáltatásban egyaránt.

Az előzőekben ismertetett okok és jelenségek mind a latencia növekedésének irányába hatnak, részben emiatt (is) kijelenthetjük, hogy a hivatalos statisztikai adatok nem képesek valós képet festeni a magyarországi gyűlölet-bűncselekmények elterjedtségéről és volumenéről. *Természetesen további jogalkotói és jogalkalmazói anomáliák is szerepet játszanak a latencia megerősödésében.* Amellett, hogy természetesen elodázhatatlan szükség van a közhatalmi intézményrendszeren belül szervezeti, de mindenekelőtt kulturális reformra, ennek bekövetkeztéig is vegyük számba, hogy milyen alternatív adatgyűjtési módszerek állnak rendelkezésünkre.

Alternatív adatbázisok: azzal együtt, hogy módszertanuk alkalmanként kifogásolható, az alternatív adatbázisok a gyűlölet-bűncselekmények széles körét igyekeznek vizsgálódásaik fókuszába helyezni. Ezek közül az egyik legismertebb az Athéna Intézet által, 2009 januárja óta szerkesztett adatbázis, amely tartalmazza a nyilvánosságra kerülő gyűlölet-bűncselekmények eseteleírásait.⁹ Az adatbázisban szerepelnek mindazon esetek, amelyeknél egyáltalán nem indult hivatalos eljárás, azok is, amelyekben indult ugyan eljárás, de azt hivatalosan nem gyűlölet-bűncselekményként regisztrálták, és előítélet motívum szerinti bontásban a gyűlölet-bűncselekmények. Ennek alapján azt látjuk például, hogy Magyarországon, a 2012-ben ismertté vált gyűlölet-bűncselekmények negyvennyolc százalékát rasszizmus, negyvennégy százalékát antiszemitizmus, négy százalékát homofóbia, négy százalékát rasszizmus és antiszemitizmus motíválta.¹⁰

Rendőrségi adatlap továbbfejlesztése: tekintettel arra, hogy folyamatosan zajlik a Robotzsarunak nevezett integrált bűnügyi nyilvántartási rendszer fejlesztése, a döntéshozók figyelmébe ajánljuk azt a megoldási alternatívát, hogy bűnügyi releváns adatnak minősüljön az esetleges előítélet-motívum vagy annak gyanúja. Ez csupán a Robotzsaru minimális fejlesztését és az annak alapjául szolgáló jelentéstételi adatlapok egyetlen új kérdéssel való kiegészítését igényli.

Áldozatkutatások: a társadalmilag sérülékeny helyzetben lévő csoporttagok körében végzett jogtudat- és áldozatkutatások szintén rávilágíthatnak a jelenség elterjedtségére és valóságos veszélyére. Noha az elmúlt időszakban

---

⁹ http://athenaintezet.hu/gyuloletbuncselekmenny_adatbazis

¹⁰ Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni azonban, hogy az adatbázisban szereplő, 2012-es adatok száma meglehetősen alacsony, mindössze 25.

néhányan¹¹ készítettek ilyen vizsgálatokat, nagy szükség volna egy országos, reprezentatív mintán végzett áldozatkutatási kérdőívre, amelynek részei lehetnének nevesítetten a gyűlölet-bűncselekmények.

A gondok összetettségére tekintettel kijelenthetjük, hogy komplex problémakezelésre van szükség. A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport ilyen megoldási és jobbító szándékú lehetőségeken dolgozik. Reméljük, fokozatosan egyre nagyobb sikerrel.

---

¹¹ A legismertebbek Kulcsár Kálmán, Sajó András, Kelemen László és Váriné Szilágyi Ibolya munkái.